

André Duvenhage

Politieke transformasie: 'n konseptuele oriëntering en Suid-Afrikaanse toepassing

Eerste voorlegging: Februarie 2004

In hierdie artikel word die konsep politieke transformasie, soos wat dit sedert 1994 plaasgevind het, geanaliseer en daarna empiries op die Suid-Afrikaanse konteks toegepas. Politieke transformasie as reaksie teen 'n onaanvaarbare verlede word uiteengesit as reaktiewe, progressiewe, beplande, fundamentele en snelle verandering. Die fenomeen politieke transformasie word as 'n uiters dinamiese samelewingsproses verduidelik teen die agtergrond van die hegemonie van die ANC; die herstrukturering van die opposisiepolitiek; politieke en ekonomiese kapasiteite; politieke konflik en patrone van geweld; en die uitwerking van die Suid-Afrikaanse transformasiepogings op die Suider-Afrikaanse gemeenskap. Die uitwerking van die vorige (apartheids-) regering se ewolusionêre veranderings op die ANC se rewolusionêre strategie word in perspektief geplaas, sowel as die implikasies hiervan vir die Suid-Afrikaanse samelewing en politiek.

Political transformation: a conceptual orientation and South African application

In this article the concept of political transformation, as it has occurred since 1994, is analysed and then empirically applied in the South African context. Political transformation in reaction to an unacceptable political past is presented as a reactive, progressive, planned, fundamental and rapid change. The phenomenon of political transformation — as an extremely dynamic societal process — is explained against the background of the political hegemony of the ANC; the restructuring of opposition politics; political and economic capacity; political conflict and patterns of violence, as well as the impact of South Africa's transformation initiatives on the Southern African community. The article places in perspective the influence of the previous (apartheid) government's evolutionary change on the ANC's revolutionary strategy, as well as the implications for South African society and politics.

Prof A Duvenhage, Dept Politieke Wetenskap, Universiteit van die Vrystaat, Posbus 139, Bloemfontein 9300; E-pos: duvenba.hum@mail.uovs.ac.za

Sedert die bewindsoorname van die ANC in 1994 het die begrip politieke transformasie wyd inslag gevind. Trouens, dit is waarskynlik korrek om na die post-1994-periode te verwys as die era van “politieke transformasie”. Die begrip en sy toepassing binne die Suid-Afrikaanse konteks het daartoe gelei dat die konsep toenemend sy betekenis ontleen het aan ’n bepaalde politiek-ideologiese verwysingsraamwerk in teenstelling met die akademiese en bestuurskonnotasie waarvandaan die begrip oorspronklik kom. Hierdie toedrag van sake lê ten grondslag van die feit dat die veronderstelde betekenis soms gemarginaliseer en vervang word met ’n partypolitieke (regerings-) interpretasie daarvan en letterlik as sodanig van toepassing gemaak word op elke terrein van die samelewing (werksreservering, swart bemagtiging, naamsveranderinge, veranderingsbestuur, grondhervorming, ekonomiese bemagtiging, ens).

So sterk is die politiek-ideologiese inhoud van politieke transformasie dat die partypolitieke konnotasie wat hieraan geheg word, alleen gewig dra terwyl die akademiese (meer objektiewe) vertolking van die begrip soms totaal afwesig is. Politieke transformasie, die teenvoeter vir al die onregte van apartheid, word dus in ’n politieke sin verhef tot die enigste norm vir aanvaarbare politieke verandering binne die Suid-Afrikaanse politieke konteks. Kritiek teen politieke transformasie en wat politieke hiermee geassosieer word, word direk vertolk as pro- of (neo-?)apartheid, as rassisties en as weerstand teen progressiewe verandering. Hierdie toedrag van sake laat baie beperkte ruimte vir kritiek teen die regering, bevorder eenpartydominansie en belemmer die bedryf van opposisiepolitiek in die algemeen. “Politieke transformasie” verwerf gevolglik die status van ’n ononderhandelbare “nasionale projek” (aldus Herman Gilliomme en andere) waarteen geen kritiek geduld word nie en waarvan opponente letterlik van verraad teen die staat of die “saak” beskuldig kan word.

In akademiese konteks verwys politieke transformasie egter na ’n patroon of wyse van politieke verandering wat in ooreenstemming met, maar ook in onderskeiding van ander patrone van politieke verandering hanteer moet word, byvoorbeeld rewolusie, ewolusie, oorgangsregering en politieke ontwikkeling. Die doel van dié aanbieding is daarom om die konsep politieke transformasie duideliker te omlin en om akademiese inhoud daaraan te gee teen die agtergrond van ’n breë karakterisering

van aanverwante konsepte. Die metode is basies 'n konseptuele analise met bepaalde perspektiewe wat dan op die Suid-Afrikaanse situasie van toepassing gemaak sal word. Met betrekking tot die toepassing op SA is die doel om slegs die politiek-ideologiese inhoud daarvan vas te stel en nie soseer om dit aan kritiese beoordeling te onderwerp nie.¹

Ten einde die konsep politieke transformasie na behore te analiseer, moet politieke verandering en patrone van politieke verandering eers kortliks ontleed word, wat dan as 'n analitiese verwysingsraamwerk kan dien waarbinne politieke transformasie en sy Suid-Afrikaanse toepassing verstaan moet word. Dit is nodig aangesien daar dikwels verwarring bestaan oor die stamboom van politieke verandering en hoe hierdie konsepte verstaan en aangewend behoort te word. Sake wat vir aandag uitgesonder word, sluit in 'n algemene tipering van politieke verandering; politieke transformasie as 'n patroon van politieke verandering; 'n konseptuele analise van politieke transformasie en 'n Suid-Afrikaanse toepassing en verbandhoudende politieke dinamika.

1. 'n Tipering van politieke verandering

Die begrippe verandering en ook politieke verandering is terme met breë en dikwels komplekse betekenisvelde. Uiteenlopende en selfs konflikerende betekenis word telkens aan hierdie terme verbind. In die geesteswetenskappe en ook in die politieke wetenskap is konflikerende betekenis wat met sleutelkonsepte geassosieer word nie juis uitsonderlik nie. Hiervan getuig die kontroversie ten opsigte van begrippe soos demokrasie, politieke vryheid, politieke gelykheid en politieke geregtigheid. Die komplekse betekenis van politieke verandering word geïllustreer deur die feit dat dié konsep onderskeibaar is van byvoorbeeld sosiale, kulturele en ekonomiese verandering, terwyl politieke modernisasie, institusionalisering, rewolusie, ewolusie en demokrasisering weer as onderdele van eersgenoemde gereken kan word.

Volgens Palmer (1989: 7) is verandering

[...] any alteration of an existing state or condition [...] Change itself is neither good nor bad. It is merely an observed difference between a past and present condition.

1 Aspekte rakende die politieke dinamika van transformasie sou egter wel as kritiek vertolk kon word.

Politieke verandering beteken vir dieselfde skrywer “any alteration of existing political relationships, processes or institutions”. Vandaar die perspektief dat politieke modernisasie, institusionalisering, rewolusie en ewolusie almal tuishoort onder die oorkoepelende begrip politieke verandering, hoewel die terme verskillende, uiteenlopende en selfs teenstrydige betekenis kan akkommodeer. Politieke verval (negatiewe politieke tendense) kan ook as ’n patroon van politieke verandering voorgelê word, maar verskil ingrypend van die positiewe konnotasies wat telkens aan eersgenoemde konsepte verbind word (vgl Geldenhuys 1999: 37-56; Zartman 1995: 1-14).

Dit is egter moontlik om patrone van politieke verandering, soos hierbo genoem, te klassifiseer deur op ses veranderlikes (ook voorgelê as kriteria vir politieke verandering) te konsentreer.² Die ses veranderlikes behels die aard van die politieke verandering ter sprake; die snelheid waarteen politieke verandering plaasvind; die wyse waarop politieke verandering voltrek word; die rigting van die politieke veranderingsproses; die omvang van die politieke verandering, en die implikasies hiervan vir die staat of politieke stelsel.

Aan hierdie veranderlikes word vervolgens kortliks aandag gegee met as doel die vaslegging van kriteria noodsaaklik vir die konseptualisering van politieke transformasie.

1.1 Die aard van politieke verandering

Hierdie aspek beklemtoon die karakter en hoedanighede wat aan die veranderingsproses verbind word. Die beklemtoning van bepaalde waardes en norme (politieke vryheid, gelykheid, vooruitgang, rasionaliteit, ens) en selfs die aanwesigheid van ’n bepaalde politieke kultuur eiesoortig aan die betrokke veranderingsproses, is in hierdie opsig belangrik. So kan die karakter en hoedanighede (die eiesoortige aard) van politieke verandering in een staat verskil van die van ’n ander staat. Die Britse patroon van politieke verandering was een van geleidelike verandering oftewel ’n inkrementalisme wat oor eeue heen aan die West-

2 Hierdie analitiese model is meer kompleks as die onderskeiding van Van der Walt (2001: 139-60) wat slegs die wyse van politieke verandering (rewolusionêr vs ewolusionêr) hanteer of Baradat (1997: 12-43) wat snelheid, wyse en rigting as grondliggende kriteria beklemtoon.

minster politieke stelsel beslag gegee het in 'n omgewing van relatiewe politieke stabiliteit (vgl Van Wyk 1982: 261). Die Franse patroon van politieke verandering daarenteen was weer gekenmerk deur politieke onstabielheid, eie aan die Franse Rewolusie van 1789, maar waarvan die eggo's van onstabielheid tydens 1830, 1848, die laat negentiende eeu en tot 1960 reeds vyf Republieke opgelewer het. Die veranderingsprosesse in beide dié state het 'n eiesoortige karakter en die manifestering daarvan in 'n bepaalde politieke kultuur tot gevolg gehad. Op 'n soortgelyke wyse het die onderhandelde skikking in Suid-Afrika tussen 1991 en 1994 op 'n unieke wyse politieke verandering op 'n bepaalde baan geplaas wat die aard en karakter van die politieke proses vorentoe steeds sal beïnvloed. Die aard en karakter van politieke verandering word dikwels deur die tempo (snelheid) bepaal.

1.2 Die snelheid van politieke verandering

Die snelheid waarteen verandering plaasvind (dit wil sê die tempo of tydspek ter sprake) is 'n belangrike onderskeidende aspek ten opsigte van patrone van politieke verandering (vgl Van der Walt 2001: 144). In wese verwys die snelheid van verandering na die frekwensie van politieke veranderings wat binne 'n gegewe tydsraamwerk plaasvind. Die snelheid van politieke verandering is veral belangrik waar ewolusionêre en rewolusionêre veranderingsprosesse van mekaar onderskei word. Normaalweg impliseer 'n politieke rewolusie snelle politieke verandering terwyl ewolusie meer inkrementeel van aard is (Huntington 1968: 344, 358-9).³ Die voorbeelde van Brittanje en Frankryk, soos vroeër vermeld, verskaf ook die grondslag vir 'n ideaaltipiese onderskeiding van ewolusionêre versus rewolusionêre patrone van politieke verandering.

3 Daar moet in gedagte gehou word dat rewolusies meer as een vorm kan aanneem, byvoorbeeld klassieke rewolusies soos Frankryk (1789); Rusland (1917) en moderne rewolusies soos China (1949); Kuba (1959); Viëtnam (1974) (vgl Huntington 1968: 267). Moderne rewolusies, soms na verwys as rewolusionêre oorlogvoering in teenstelling met klassieke rewolusies, het telkens 'n strategiese beplanningskomponent wat raakpunte met die beplande dimensie het wat eiesoortig aan politieke transformasie is.

1.3 Die wyse waarop politieke verandering plaasvind

Die wyse waarop politieke verandering plaasvind, het direk te make met die mate van konflik en/of geweld wat tydens die veranderingsproses manifesteer. Konflik, oftewel die verhouding tussen twee of meer partye wat nieversoerbare doelstellings nastreef (vgl Kriesberg 1973: 17), is deel van enige veranderingsproses. Die aanwesigheid van politieke geweld as uitvloeiende van politieke verandering is egter slegs kenmerkend van sekere patrone van politieke verandering, waaronder staatsgrepe en rewolusies.⁴ In hierdie opsig is die mate van politieke geweld aanwesig, 'n onderskeidende karaktertrek wat die grondslag verskaf vir die onderskeiding van bepaalde patrone van politieke verandering en veral die ewolusionêre of rewolusionêre aard van die veranderingsproses (vgl Van der Walt 2001: 144-5).

1.4 Die rigting van die veranderingsproses

'n Ander onderskeidende eienskap ten opsigte van patrone van politieke verandering is die rigting wat so 'n veranderingsproses inslaan. So kan 'n veranderingsproses progressief van aard wees, dit wil sê die strewe na en bereiking van 'n beter toestand (demokrasie, gelykheid, vooruitgang, hoe ookal gedefinieer). Die derde golf van demokratisering kan as 'n voorbeeld van progressiewe verandering voorgelê word. Huntington (1991: xv) beweer in hierdie opsig dat

I believe that democracy is good in itself and that [...] it has positive consequences for individual freedom, domestic stability, international peace and the United States of America.⁵

Die rigting van verandering kan egter ook retrogressief wees, oftewel die terugkeer na 'n vorige bedeling wat histories bestaan het. Die konsert van Europa (1815-1848) was 'n poging van Metternich en andere om

4 Met politieke geweld word bedoel: "... [an] intentional struggle between collective actors that involves the application of significant social power for the purpose of injuring, disrupting, or destroying human beings, human psyches, material property and/or sociocultural structures" (Himes 1980: 104); vgl ook Anstey (1991: 64-70) vir sy konseptualisering van geweld.

5 Vgl ook Schmitter & O'Donnell 1988: 3, Karl 1990: 1-5 en Przerworski 1988: 58-61 vir hul beklemtoning van die demokratiese ideaal as norm vir politieke verandering.

die politieke fase van voor die Franse Rewolusie (1789) te herstel — dit wil sê 'n retrogressiewe vorm van verandering.⁶ 'n Veranderingsproses kan egter ook bloot regressie of agteruitgang beteken in terme van patrone van politieke of staatsverval wat wêreldwyd manifesteer, maar veral prominent is in state soos Soedan, Sierra Leone, Somalië, Haïti, Libanon en Zimbabwe.⁷

1.5 Die omvang van politieke verandering

Die omvang van politieke ontwikkeling/verval kan beperk wees tot 'n bepaalde terrein van die staat of politieke stelsel of slegs die regering, maar kan in uiterste gevalle ook die staat as staat impliseer (totale verval in die negatiewe sin of politieke transformasie in die positiewe sin) en dit is gevolglik baie groter in omvang as eersgenoemde. Staatsverval raak noodwendig die werking van die staat (ook na verwys as die empiriese staat) al is dit beperk in omvang, byvoorbeeld korrupsie, ondoeltreffende grensbeheer, 'n ontoereikende belastinggrondslag, ensovoorts. Politieke verval kan egter ook so 'n omvang aanneem dat die voortbestaan van die staat as staat (die normatiewe staat) daardeur geraak word soos wat tans die geval is met state soos Somalië, Soedan, Sierra Leone en die Demokratiese Republiek van die Kongo (Kaplan 1999: 3-57).⁸ Zartman (1995: 1) beskryf “collapsed states” as

[...] a situation where the structure, authority (legitimate power), law and political order have fallen apart and must be reconstituted in some form, old or new.

In hierdie opsig is die omvang (reikwydte) van die veranderingsproses bepalend vir die patroon van politieke verandering. In dieselfde opsig is 'n staatsgreep ('n regeringsverandering) baie meer beperk in omvang as 'n rewolusie wat die staat as staat raak.

- 6 Vgl Baradat (1997: 14-5) vir sy onderskeiding tussen progressiewe en retrogressiewe politieke verandering.
- 7 Vgl Kaplan (1994: 21-34) vir sy beskrywing van politieke verval in Wes-Afrika.
- 8 Vgl ook Geldenhuys (1999: 38), Jackson & Rosberg (1982: 3) en Desch (1996: 241) vir hul onderskeiding van die funksionele (empiriese) staatsbeskouing en die juridiese beskouing van die staat.

1.6 Die implikasies vir die staat

Politiese verandering moet noodwendig die staat op velerlei wyses beïnvloed. So kan 'n staat 'n slagoffer wees van 'n politieke rewolusie, 'n regeringsverandering ondergaan as gevolg van 'n verkiesing of 'n staatsgreep, of politieke hervorming deurvoer in 'n poging om die politieke omgewing beter te bestuur, die belastingstelsel te moderniseer, ens. In terme van bogenoemde scenario's impliseer bostaande verskillende en uiteenlopende eise met eiesoortige implikasies vir die staat. Vanuit 'n politieke bestuursopspunt moet verskillende meganismes, beleidsraamwerke, prosedures ens in plek geplaas word om byvoorbeeld politieke hervorming suksesvol deur te voer, suksesvol te demokratiseer, of om politieke stabiliteit te verseker. Die aard van die politieke veranderingsproses ter sprake het daarom bepaalde politieke bestuursimplikasies wat deeglik verreken moet word en wat kan verskil, afhange van die modus van politieke verandering wat ter sprake is.

In terme van die voorafgaande bespreking van die genoemde kriteria kan politieke verandering voorgehou word as 'n politieke aanpassing of wysiging (struktureel en/of prosesmatig) wat die *status quo* beïnvloed en waarvan die veranderingsproses eiesoortigheid na vore bring in terme van 'n eie aard (karakter en hoedanighede, snel of inkrementeel, progressief, regressief, retrogressief), die omvang wat die veranderingsproses aanneem en die politieke bestuursimplikasies daarvan vir die staat. Met bogenoemde as analitiese vertrekpunt kan daar nou verder op politieke transformasie as 'n patroon van politieke verandering gekonsentreer word.

2. Politieke transformasie as 'n patroon van politieke verandering

Met bogenoemde beskrywende raamwerk as vertrekpunt word daar nou gepoog om die spesifieke betekenis (of terminologiese inhoud) van politieke transformasie as 'n patroon van politieke verandering te identifiseer en te onderskei van ander konsepte met vergelykbare maar tog andersoortige betekenis.

In sy breedste sin word politieke ontwikkeling geassosieer met progressiewe politieke verandering aan die institusionele raamwerk van die staat en die gepaardgaande politieke waardesisteme (vgl Palmer 1989: 6-19). Hoewel die eindresultaat van politieke ontwikkeling ontleen

kan word aan 'n bepaalde, reeds gevestigde politieke praktyk (soos byvoorbeeld die Britse demokrasie) word dit meer dikwels normatief gekwalifiseer en word dit telkens verbind aan bepaalde politieke waardesisteme wat verband hou met sake soos politieke vryheid (demokratisering), effektiewe politieke instellings (institusioneelising), politieke welsyn (die welsynstaat) en politieke onafhanklikheid in verskeie vorme.

Die omvang van politieke ontwikkeling kan beperk wees (kleiner aanpassings aan die institusionele raamwerk van die staat, byvoorbeeld demokratisering oor 'n lang periode) of uiters omvangryk as gevolg van byvoorbeeld 'n politieke rewolusie. Vir Huntington (1968: 264) beteken 'n politieke rewolusie

[a] rapid, fundamental and violent domestic change in the dominant values and myths of society, in its political institutions, social structure, leadership and government activity and policies.

Beide ewolusionêre of rewolusionêre wyses van politieke verandering kan met politieke ontwikkeling in verband gebring word met minder of meer omvangryke implikasies vir die staat en waarin tydskaal 'n bepalende en onderskeidende faktor kan wees. Soos wat met politieke ontwikkeling die geval is, is politieke transformasie sonder uitsondering ingestel op progressiewe verandering en impliseer die eindresultaat omvangryke veranderinge aan die bestaande politieke orde.

Waar politieke rewolusies geassosieer word met die gewelddadige omverwerping van 'n bestaande politieke orde en soms die vestiging van 'n nuwe politieke orde — a reconstitution of the state (Petee 1971: 3) — wil politieke transformasie 'n soortgelyke uitkoms bewerkstellig. Hoewel die termyn soms langer kan strek as politieke rewolusies, is pogings tot politieke transformasie meestal korttermyn tot mediumtermyn gebaseer. Die groot verskil tussen politieke transformasie en politieke rewolusies is egter geleë in die feit dat konflik-bestuur en veranderingsbestuur die plek moet neem van politieke geweld as modus van politieke verandering. In hierdie opsig kan politieke transformasie vergelyk word met 'n beplande maar “nie-gewelddadige rewolusie”. Soos wat die geval is met rewolusies, is die tempo snel, die implikasies vir die staat fenomenaal, die uitkomstes progressief, maar die werkswyse is dié van konflikbestuur en die bestuur van verandering en nie politieke geweld nie. Kortom, dieselfde uitkomstes as dié van 'n re-

wolusie moet op 'n niegewelddadige manier bereik word met behoud van kontinuïteit tydens die verandering van die ou na nuwe bedeling.

Ewolusionêre politieke hervorming van politieke instellings beteken vir Huntington (1968: 344) "a change in the direction of greater social, economic or political equality, a broadening of participation in society and polity".⁹ Huntington (1981: 15-21) wys daarop dat die sukses van ewolusionêre politieke hervorming afhanklik is van faktore soos politieke leierskap, strategiese beplanning, die tydsberekening van inisiatiewe, die konsolidasie van politieke magsbasisse, die wyse waarop sensitiewe kwessies hanteer word, asook die bereiking van konsensus om die niegewelddadige voortgang van die proses te verseker. As daar aanvaar word dat ewolusionêre politieke prosesse op die medium- tot langtermyn gebaseer is en dat dié modus hom van politieke rewolusies onderskei, (as gevolg van sy niegewelddadige werkswyse) bestaan daar raakpunte en verskilpunte wanneer die konsep met politieke transformasie in verband gebring word. Soos wat die geval is met ewolusionêre politieke hervorming, is politieke transformasie ook gerig op niegewelddadige metodes, maar die termyn en dus die omvang van verandering binne 'n gestelde tydsraamwerk verskil beduidend.

In vergelyking met ewolusionêre hervorming impliseer politieke transformasie meer ingrypende verandering binne 'n korter tydsbestek. Die gevolg hiervan is dat daardie faktore wat deur Huntington (1981: 15-21) aangedui word as belangrik vir ewolusionêre politieke hervorming (soos hierbo genoem), selfs nog meer van toepassing is wanneer politieke transformasie ter sprake kom. Daarom verklaar Human (1998: 23):

Transformation requires extraordinary effort and insight. This is because it is 'unnatural'; it goes against the grain of our psychological and social constitution as creatures of habit.

Vandaar die belangrikheid van politieke leierskap, strategiese politieke beplanning en politieke konsensus vir die suksesvolle voltrekking van politieke transformasie as modus vir politieke verandering.

Die begrip transisie word telkens gebruik om die oorgang van een politieke bedeling na 'n ander aan te dui en dit kan ook betrekking hê op leierskapsverandering en die gejaardgaande verandering ten opsigte

9 Vgl ook Hirschman (1963: 267), Esterhuyse (1982: 2) en Van der Walt (2001: 144) vir soortgelyke perspektiewe oor politieke hervorming.

van bestaande politieke, ekonomiese en sosiale beleidsraamwerke. So kan die bewindswaandering in Suid-Afrika na die 1994-verkieping as 'n transisie (regimeverandering) voorgelou word. Transisie beteken in hierdie opsig snelle waandering, maar beperk in omvang, aangesien dit slegs 'n beperkte waandering kan impliseer, byvoorbeeld 'n regeringswaandering. In hierdie opsig is die term transisie beperk in omvang met beperkte implikasies vir die staat en kan dit as 'n belangrike oorgang maar hoogstens as 'n onderdeel van politieke transformasie gereken word. Met bovermelde onderskeidings as vertrekpunt kan daar nou oorgegaan word tot 'n konseptualisering van politieke transformasie.

3. Politieke transformasie: 'n konseptualisering

Vanuit die voorafgaande kan die afleiding gemaak word dat die konsep politieke transformasie belangrike ooreenkomste maar ook verskille toon met begrippe soos ewolusie, rewolusie en politieke ontwikkeling. Teen hierdie agtergrond kan die vraag met reg gevra word: "Wat behoort tot die kern van politieke transformasie?" Politieke transformasie as 'n politieke waanderingproses kan gedefinieer word as die snelle, progressiewe, omvangryke en fundamentele politieke waandering van die samelewing (voortspruitend uit 'n onaanvaarbare politieke verlede) wat die vorm aanneem van sentrale beplanning (sosiale ingenieurswese en politieke manipulasie), soms hegemonies bedryf, met beklemtoning van die bestuur van politieke waandering in die algemeen en konflikbestuur in die besonder.

Die volgende dimensies is in die definisie te onderskei: reaktiewe waandering; progressiewe waandering; beplande waandering; fundamentele waandering; snelle waandering en niegewelddadige waandering.

Hierdie kategorieë vorm die kernstruktuur vir die ontleding van die konsep politieke transformasie en die fokus vir die beoogde konseptualisering.

3.1 Reaktiewe waandering

Politieke transformasie as 'n progressiewe waanderingproses word telkens reaktief gemotiveer. Hiermee word bedoel dat die motivering vir progressiewe politieke waandering geleë is in 'n onaanvaarbare politieke verlede wat in alle opsigte ingrypend verander moet word. Sommige Afrikastate se reaksie op hul koloniale verlede, voormalige Oosblok-

state se reaksie op hul kommunistiese verlede en Suid-Afrika se reaksie op sy apartheidsverlede word telkens gebruik as 'n grondliggende motivering waarom ingrypende politieke verandering (hoe ook al gedefinieerd) noodsaaklik is. Met betrekking tot Suid-Afrika motiveer die ANC (1997: 4) reaktiewe verandering soos volg:

April 1994 was therefore a historic breakthrough in the struggle for democracy. A consequence of active support to the course of democracy by the mass of the people, and a cumulative result of decades of struggle, this victory signifies a decisive departure from a colonial system spanning over three centuries.

In die analise van 'n onaanvaarbare verlede lê die motivering opgesluit vir progressiewe verandering wat 'n bepaalde staat op 'n nuwe politieke weg na 'n ander en beter bestemming moet plaas.

3.2 Progressiewe verandering

Die oogmerk van politieke verandering is die totstandkoming van 'n politieke bedeling wat fundamenteel beter is as die voorafgaande bedeling, op 'n moreel politieke hoëgrond aanspraak kan maak en in lyn staan met dit wat as polities gesog beoordeel kan word. Hiervolgens word 'n bepaalde morele grondslag veronderstel wat bepaalde politieke waardestelsels en praktyke najaag in 'n poging om 'n beter politieke bedeling te verseker. Byvoorbeeld: Na relatief onsuksesvolle pogings tot politieke verandering en ekonomiese bemagtiging in die postkoloniale periode kondig Julius Nyerere in 1967 sy *Ujamaa na kujitegemea* (populêre sosialisme en selfbeskikking) aan as politieke raamwerk vir sosiale en ekonomiese transformasie (Balaam & Veseth 2001: 331). In essensie het die inisiatief neergekom op die ingrypende aanpassing van grondbesitstelsels ooreenkomstig norme en praktyke ontleen aan Afrika-sosialisme. Hierdie nasionale projek het die hervestiging van miljoene kleinboere (ses miljoen teen 1973) op klein plasies behels, ook na verwys as "villagization". Plaasgemeenskappies is gevestig, grond kollektief besit en produksie en die gepaardgaande vergoeding gelyk verdeel ooreenkomstig erkende sosialistiese praktyke (Jennings 2002: 512-3).

In die vyftiger- en sestigerjare van die twintigste eeu was daar in postkoloniale Egipte 'n soortgelyke poging tot fundamentele verandering. Ten opsigte van Gamal Abdul Nasser se poging om Egipte te transformeer, wys Migdal (1988: 183) daarop dat

[...] he [Nasser] felt at times an almost unconstrained ability to remold Egyptian society. [...] [H]e was undaunted, at least until the late 1960s, at how monumental were the tasks he set out for himself and the Egyptian state. Nasser linked his vision of a transformed Egyptian society to his aspiration for changes in the larger milieu, all on the back of a 're-invigorated Egyptian state'.

Die uiteenlopendheid van die vergelyking ter sprake (Tanzanië — Afrikanisties; Egipte — Moslem fundamentalisties/sosialisties; Suid-Afrika — sekulêr/HOP-georiënteerd) mag op die oog af vreemd voorkom. Tog regverdig die ooreenkomste transformasiegewys die vergelyking hier ter sprake. Al drie state het gefunksioneer binne 'n dekoloniale omgewing met Uhuru-partye in beheer van sake. Binne al drie staatkundige bedelings was daar reaksie teen koloniale (of apartheids-) nalatenskappe en is daar besluit op fundamentele en progressiewe verandering. Hierdie verandering is beplan in terme van oorhoofse strategiese raamwerke, naamlik 'n uitgebreide wetgewende beleidsraamwerk, asook die toepassing van sosiale en politieke ingenieurswese. Daarom bestaan die oortuiging dat die dinamika van Egipte en Tanzanië lig kan werp op wat Suid-Afrika te wagte kan wees en die staat pro-aktief in staat kan stel om probleme betyds te hanteer en te bestuur.

Na die onsuksesvolle pogings van kommunistiese bewinde in die voormalige Sowjetunie en Oosblokstate is transformasie tans gerig op politieke demokrasie, 'n vryemarke ekonomie en die bewerkstelling van politieke stabiliteit en sekuriteit waarin die sogenaamde "enlarge-ment strategy" van die Europese Unie deurslaggewend is. Ten opsigte van Suid-Afrika in die post-apartheidsera ná 1994 moes die apartheidsbedeling en sy nalatenskap vervang word met progressiewe verandering in terme van 'n nierassige demokratiese samelewing waar politieke gelykheid en geleenthede vir almal geld (ANC 2002: 1-8). Bykans sonder uitsondering is die bereiking van die geïdealiseerde toestand slegs moontlik met deeglike politieke beplanning.

3.3 Beplande verandering

Politieke transformasie impliseer beplande politieke verandering, dit wil sê 'n vorm van sosiale en politieke ingenieurswese om uitdrukking te gee aan die progressiewe ideale soos vroeër vermeld. Hierdie beplande politieke verandering is dikwels uiters kompleks, gesentraliseerd en neem telkens die vorm aan van die gelyktydige uitfasering van die ou

politieke bedeling en die bestuursontwikkeling van die nuwe politieke bedeling, met kontinuïteit as grondslag (Human 1998: 44-8). Normaalweg impliseer die transformasiemodus 'n vorm van strategiese politieke bestuur waarin strategiese ontledings, strategie-ontwikkeling en strategie-implementering van kernbelang is.¹⁰ 'n Politieke bestuursoriëntasie weg van dié van die burokrasie (*power of the office*) na die van 'n revokrasie (*power of change*) is van kritieke belang vir die suksesvolle deurvoer van die transformasiemodus (Human 1993: 73-84).

Die progressiewe ideale wat op 'n beplande wyse geïmplementeer moet word, kry telkens beslag in terme van formele beleidsdokumente en spesiale projekte, terwyl teologiese, religieuse en ideologiese oriëntasies telkens die nodige politieke legitimititeit verskaf. Sodoende kom 'n bloudruk tot stand waarvolgens fundamentele verandering moet plaasvind. In terme van *Ujamaa* Sosialisme was die nasionale projek gerig deur die Arusha Deklarasie van 1967 en is die besonderhede vervat in dokumentasie soos "Freedom and socialism", en "Socialism and rural development" (Jennings 2002: 510). Met betrekking tot Suid-Afrika en die politieke transformasieproses alhier is sy "bloudruk" ontleen aan dokumente soos die Freedom Charter, die Nuwe Grondwet, die Heropbou en Ontwikkelingsplan, GEAR en verskillende en uiteenlopende wetgewings op terreine soos onderwys, arbeid, grondbesit, ekonomiese bemagtiging, niediskriminerende praktyke, ens. Die ANC het 780 wetgewings sedert 1994 op die wetboek geplaas in 'n poging om die transformasieproses wetlik vas te lê. Sodoende word grondliggende spelreëls neergelê wat die transformasieproses rig en wat in terme van strategiese bestuursprosesse ten uitvoer gebring moet word. Hierin opgesluit lê die plan vir fundamentele verandering van die samelewing op letterlik alle terreine.

3.4 Fundamentele verandering

Daar bestaan min twyfel dat Nasser in die periode 1952-1970 fundamentele verandering (transformasie) vir Egipte voorgestel het. Dit was egter ook Nyerere se visie vir Tanzanië (Jennings 2002: 510) en waar-

10 Vgl Human (1998: 110-71) vir 'n volledige perspektief op hierdie komponente van strategiese politieke bestuur.

skynlik ook dié van Mugabe vir Zimbabwe na 1999.¹¹ Kort na die 1994-verkiesing het President Mandela die fundamentele aard van politieke transformasie in Suid-Afrika soos volg beklemtoon:

In line with the objectives of the RDP, we will, by the end of the year [1994], require clear medium and long-term strategies from all departments and parastatal institutions on mechanisms of shifting their operations to meet the requirements of reconstruction and development (RDP Whitepaper 1994: 15).

In hierdie opsig impliseer politieke transformasie dus nie net kosmetiese veranderings nie, maar fundamentele politieke verandering met letterlik implikasies vir alle terreine van die samelewing. Binne die Suid-Afrikaanse konteks word politieke transformasie telkens herlei tot ook (veral?) sosiale en ekonomiese bemagtiging, niesteenstaande politieke bemagtiging wat noodwendig veronderstel word. Hiervolgens word politieke verandering se sukses gemeet aan die gepaardgaande verandering op ander terreine van die betrokke samelewing. Vandaar die beklemtoning van sportkwotas, geïntegreerde onderwysinstellings, samewerking op gebiede soos die kerk, handel, boerderybedryf, ens.

Die fundamentele aard van hierdie verandering word verder beklemtoon deur die feit dat strukturele verandering sonder die nodige aanpassings op 'n waardestelselvlak as ontoereikend binne die modus gegag word. Trouens, strukturele verandering sonder die nodige verandering op 'n waardestelselvlak impliseer transisie en nie transformasie nie. In hierdie opsig wys Human (1998: 46) daarop dat “[t]ransformation is of no value unless it also involves the transformation of the mind”. Dit is egter 'n bekende feit dat waardes en waardestelsels moeilik verander, veral as dit oor 'n kort periode van bo-af geforseer word. Juis dit is die Achilleshiel van die betrokke modus en 'n kernrede waarom verreweg die meeste transformasie-modusse tot mislukking gedoem is.

11 Daar bestaan min twyfel dat Mugabe se persoonlike belang en oorlewing 'n kernfaktor, indien nie die deurslaggewende faktor in die “transformasiepoging” was nie. Nietemin is dit aangebied as 'n poging tot fundamentele verandering wat nie geheel en al sonder politieke steun was nie. Myns insiens was dit egter 'n suksesvolle de-transformasie (beplande selfvernietiging) eerder as die transformasie van die Zimbabwiese samelewing wat hier aan die orde is.

3.5 Snelle verandering

Ooreenkomstig die rewolusionêre modus impliseer die transformasie-modus ook snelle verandering aangesien omvangryke en fundamentele veranderinge binne 'n kort tydsbestek uitdrukking moet gee aan politieke verandering. Hier is teoreties minstens sprake van rewolusionêre uitkomstes, maar in terme van beplande ewolusionêre werkswyses (strategiese politieke beplanning). Hier kan letterlik verwys word na die volledige en beplande omwenteling van 'n samelewing binne 'n relatief kort tydsraamwerk. Dit is juis hierdie aspek wat veroorsaak dat politieke transformasie 'n baie onsuksesvolle modus vir verandering is soos wat blyk uit die ervarings van talle kommunistiese bedelings (byvoorbeeld Stalin se vyfjaarplanne, ens) tydens die twintigste eeu, asook die onvermoë van talle rewolusionêre leierskappe wat wêreldwyd transformasiepogings sonder groot sukses van stapel gestuur het.

3.6 Niegewelddadige verandering

Anders as die rewolusionêre modus waarin geweld sentraal staan binne die veranderingsmodus, is die transformasiemodus gerig op dieselfde uitkomstes as rewolusie maar sonder die gebruik van politieke geweld. Anders as die rewolusionêre modus waarin politieke geweld gebruik word om konflikte te besleg, is die transformasiemodus op die politieke bestuur en resoluë van konflikte en potensiële konflikte ingestel. Hiervolgens word konflikbestuur (akkommodasie, skikking en geskilbeslegting) konflikresoluë (die verwydering van die oorsake van die konflik) en onderhandelings belangrike politieke en bestuursmeganismes in die volvoering van die transformasiemodus.¹² Die aanwending van bogenoemde vorm deel van die groter veranderingsproses wat ewolusionêre bestuur moet word en waarin veranderingsbestuur die goue sleutel tot die sukses van die modus is. Die bestuur van politieke verandering impliseer 'n linie van sake met inbegrip van konflikbestuur, strategiese beplanning, beheer en kontrolemeganismes, leierskap en politieke en bestuursvaardighede.

Vergelykenderwys kan politieke transformasie soos volg teenoor ander modusse geplaas word.

12 Vgl Meyer *et al* (1986: 1-13) en Anstey (1991: 91-6) vir 'n verduideliking van die konflikterminologie.

Duvenhage/Politieke transformasie

Kriterium	Transformasie	Rewolusie	Ewolusie	Transisie	Ontwikkeling
Aard van verandering	Fundamenteel	Ekstrem fundamenteel	Beperk	Meer beperk	Fundamenteel/beperk
Snelheid van verandering	Snel	Snel	Inkrementeel	Snel, maar beperk in omvang	Snel/inkrementeel
Sosiale beplanning	Hoog	Hoog/laag	Laag	Hoog (kort termyn)	Hoog/laag
Konflik/geweld	Konflik-georiënteerd	Gewelddadige verandering	Beperkte konflik	Beperkte konflik (staatsgerig)	Konflik/geweld
Progressiewe aard	Progressief	Progressief	<i>Status quo</i> -georiënteerd	Beperk	Progressief
Implikasies vir die staat	Fundamenteel	Fundamenteel	Beperk	Beperk	Fundamenteel/beperk
Omvang	Verreikend	Verreikend	Beperk op die kort termyn	Beperk	Beperk/verreikend

Met bogenoemde konseptualisering afgehandel, kan daar nou na die Suid-Afrikaanse toepassing van politieke transformasie oorgegaan word.

4. Politieke transformasie in Suid-Afrika

Politieke transformasie as modus vir politieke verandering in Suid-Afrika is 'n kompromie (oftewel 'n tussenposisie) van die rewolusionêre modus afkomstig van die ANC van die bevrydingstyd en die ewolusionêre hervormingsmodus van die bestaande "politieke establishment" voor 1994.

Die toepassing van die konsep word hanteer in terme van die analitiese raamwerk wat vroeër gebruik is vir die konseptuele ontleding met verwysing na reaktiewe, progressiewe, fundamentele en beplande politieke verandering. Fokus sal ook geplaas word op die belangrikheid van strategiese politieke beplanning as onderdeel van politieke transformasie.

4.1 Reaktiewe verandering

Die politieke transformasieproses word alreeds hier polities baie deeglik gemotiveer deur reaksie (reaktiewe verandering) ten opsigte van die land se politieke verlede. Hierdie aspek loop soos 'n goue draad deur bykans alle dokumente en wetgewing van die regering en die regerende

party wat die transformasieproses op die een of ander wyse fasiliteer.¹³ Die reaksie is veral gerig teen kolonisasie, apartheid en verskillende vorme van diskriminasie, asook die uiteenlopende institusionele praktyke wat hieraan verbind word. Vandaar die perspektief dat

[o]ur history has been a bitter one, dominated by colonialism, racism and apartheid, sexism and repressive labour practices (RDP White Paper 1994: 5).

Hiervolgens word die apartheidstelsel voorgedou as

[...] a social mechanism for the promotion and defence of a system of white minority domination, enrichment and super exploitation of the black majority (ANC 1996: 1).

Die toedrag van sake soos hierbo genoem, vereis daarom daadwerklike, maar ook daadkrachtige optrede wat moet meewerk tot die progressiewe ideaal van “a united, non-racial, non-sexist and democratic South Africa” (ANC 1997: 3). Laasgenoemde vorm die progressiewe ideaal wat bereik moet word.

4.2 Progressiewe verandering

In die projektering van die toekoms as ’n ideale toestand wat bereik moet word, is die progressiewe aard van transformasie vasgelê. Terme wat gebruik word om hierdie toestand te beskryf, is onder meer die “National Democratic Revolution”, “the de-racialization of South African society”, “black empowerment” en ’n “people centered society” (RDP White Paper 1994: 5; ANC 1997: 5). Die doel van die politieke transformasie is geleë in die daarstelling van

[...] a people centered society which measures progress by the extent to which it has succeeded in securing for each citizen liberty, prosperity and happiness.

In dieselfde dokument word hierdie doelstelling gekonkretiseer met die beklemtoning van geïnstitusioneerde demokratiese instellings met die fokus op deelname en verteenwoordiging; ’n nierassige demokratiese bedeling; ’n vooruitstrewende samelewing met inagneming van ’n omgewingsvriendelike benadering, volhoubaarheid en ’n ont-

13 Vgl RDP White Paper 1994: 5-6, GEAR 1996: 1-10, ANC 1996: 1-3, 1997: 2-3 en 2002: 1-4.

wikkelingsgeoriënteerdheid, en samelewingsontwikkeling in terme van morele en etiese vertrekpunte (RDP White Paper 1994: 5).

Hierdie progressiewe beskouing van 'n toekomstige Suid-Afrika benadruk die noodsaak vir fundamentele verandering van 'n verreikende aard en omvang.

4.3 Fundamentele en verreikende verandering

Die fundamentele en omvangryke taak om transformasie te laat slaag in terme van bogenoemde ideale is hier aan die orde. Dit impliseer omvattende “chirurgie” wat nie net die politieke voorkoms raak nie, maar inderdaad die samelewing as 'n geheel met inbegrip van onderliggende waardesisteme. Die doelstellings is vergelykbaar met dit wat Nyerere vir Tanzanië en Nasser vir Egipte in die vooruitsig gestel het. Die uitdaging vir Suid-Afrika in die verband is “to meet the mass revolutionary challenge” (ANC 1996: 2). In hierdie opsig is 'n aantal nouverwante sake van kernbelang. Die volgende hoort tot die kern van die “nasionale projek”, naamlik die institusionalisering van demokratiese waardes, 'n kultuur van menseregte en die mobilisasie van individue ten opsigte van politieke transformasie; die ANC as die leidende organisasie om bogenoemde ideale te laat realiseer; die verstewiging van die demokratiese beweging se greep op die staatsmasjinerie vir doeleindes van politieke transformasie; politieke beheer as 'n instrument vir transformasie op alle terreine van die samelewing en die mobilisasie van kragte regionaal en internasionaal ter bereiking van bogenoemde ideale, maar ook die ideale verbonde aan die Afrika-Unie en die Afrika-renaissance-idee (ANC 1997: 17).

Op nasionale vlak word die omvangrykheid van beoogde veranderinge soos volg voorgestel:

Our programme for social transformation must therefore ensure that it builds a better life by providing land and houses, comprehensive health and social security, basic resources which include water and sanitation, human resource and capacity building, clean and safe environment, food security and an improvement in the health profile, including dealing with communicable and non-communicable diseases, causes of mortality, and sports and recreation (ANC 2002: 1).

Die omvangryke en ingrypende aard van bogenoemde voorstelle impliseer dat politieke beplanning en veral strategiese politieke beplanning aan die hart van die sukses van politieke transformasie moet lê.

4.4 Beplande politieke verandering

Die beplande aard van die voorgestelde politieke verandering vind sy oorsprong in dokumente soos die Vryheidsmanifes (Freedom Charter), die Harare-deklarasie, die HOP, die Grondwet en die 870 wetgewings waarna vroeër verwys is. Hiermee word 'n strategiese riglyn gebied wat dan op 'n taktiese vlak uitgebou word in terme van talle wetgewings op terreine soos onderwys, arbeid, grondhervorming, sport, belasting, bemagtiging en plaaslike regering. Die wetgewing word telkens deeglik bedink en beplan in terme van dokumentasie wat in partyverband voorberei word alvorens dit tot wetgewing volvoer word.¹⁴ Beplande verandering het veral te make met politieke leierskap waarin ANC-affiliasie en die kaderbeleid vooropstaan; die ontwikkeling van strukture op alle vlakke van die samelewing wat die nodige uitkomstes (dienslewering) kan bewerkstellig; kapasiteitskepping waar benodig (beleidsbepaling, intervensie, koördinasie, beplanning, ens) en die vestiging van 'n kultuur wat in lyn staan met die *Batbo Pele*-beginsels¹⁵ wat die nodige onderbou (waardesisteem) moet verskaf vir suksesvolle politieke transformasie (vgl ANC 2002: 2). 'n Ernstige probleem verbonde aan hierdie aspek van politieke transformasie is die hoë vlakke van administratiewe en burokratiese "inflasie" as gevolg van die mate van sosiale en politieke ingenieurswese binne die Suid-Afrikaanse postapartheidsamelewing. Dit sluit nie net die staat in nie, maar letterlik die burgerlike samelewing as 'n geheel en die veronderstelde institusionele raamwerke wat aan administratiewe en burokratiese inflasie onderwerp word.

Bogenoemde vereis uitgebreide strategiese politieke beplanning om uitdrukking te gee aan die ideale soos verbind aan politieke transformasie en die sosiale en politieke ingenieurswese wat hiermee saamgaan.

14 Vgl The state and social transformation (ANC 1996), GEAR (1996), Draft strategy and tactics of the African National Congress (1997), Transforming state and governance (ANC 2002), Economic transformation (ANC 2002A) en Social transformation (ANC 2002B).

15 Die *Batbo Pele*-raamwerk vir politieke bestuur beklemtoon sake soos konsultasie, hoë vlakke van dienslewering, toegang tot dienste en inligting, deursigtigheid, diens aan gemeenskappe en waarde vir belasting (ANC 2002: 4).

4.5 Strategiese politieke beplanning

In soverre politieke transformasie ter sprake is, is uitgebreide, sentraal-beplande strategiese beplanning 'n noodsaaklikheid (Human 1998: 111). Dit behels die analise van die omgewing, die ontwikkeling van strategieë en die implementering daarvan (Human 1998: 116-7). Sentraal tot die proses van strategiese beplanning in Suid-Afrika staan die ANC as

[...] a broad multi-class, mass organization, uniting the motive forces on the basis of a programme for transformation [...] the revolutionary movement needs to act with resolution in transforming the state machinery (ANC 1997: 7, 11).

In praktyk moet die regerende party (die ANC) die politieke mag bekom en dit vestig in die staat waarvandaan dit dan uitgebou word om ook die burgerlike samelewing in te sluit. Daarom was onderhandelings met die apartheidsregime slegs 'n platvorm

[...] to find a resolution to the conflict as a terrain of struggle to shift the balance of forces [...] and by assuming the leading position in government, the democratic movement took formal control of the state machinery, with the possibility of starting in earnest to transform the social order (ANC 1997: 3, 4).

Hierdie perspektief, asook die toepassing hiervan, herinner in sekere opsigte sterk aan Stalin se sogenaamde “revolution from above” waarin die politieke party die rewolusionêre idee in terme van 'n transformasie-modus ten uitvoer gebring het soos wat dit voltrek is in voormalige Oosblokstate.¹⁶ Dit was ook Nasser se beskouing van die uitvoering van sy nasionale projek en wat deur Migdal (1988: 188) beskryf word as:

[...] substantive institutional change [...] and the (provision of) loyal cadres within the organs of the state who could guard against reaction and initiate such institutional change.¹⁷

Die ANC het op sy vyftigste nasionale konferensie gedurende Desember 1997 in Mafikeng met die aanvaarding van die *Strategy and*

16 Volgens Laqueur (1968: 506) impliseer bogenoemde “the reshaping of society by a dictatorial regime controlling a centralised state apparatus and an all-prevailing party organization”.

17 Binne die Suid-Afrikaanse konteks was veelpartyverkiegings egter aan die orde, hoewel die tendens van eenpartydominansie duidelik waarneembaar is en ten minste oor die korttermyn nie wesenlik gaan verander nie.

Tactics-dokument, hoewel vaag oor die begrip transformasie, transformasie as morele doelwit voorgehou. Transformasie, volgens die party, was eerstens gerig op demografiese verteenwoordigheid en tweedens op die versterking van partybeheer. Partybeheer verwys na die uitbreiding van die party se beheer oor al die “levels of power”. Sodoende glo die ANC sal transformasie gouer tot sy volle konsekwensies deurgevoer word. Om hierdie partybeheer verder in werking te stel, is ’n “cadre policy” in werking gestel waardeur ANC-kaders met die uitdruklike opdrag van demokratiese sentralisme opereer. Op hierdie wyse kan die partyleierskap die grootste druk en dissipline op lede uitoefen om te verseker dat waar ’n kader ookal “deploy” is, dieselfde sentraal ooreengekome doel nagestreef sal word.¹⁸

Die implementering van politieke transformasie moet verder deeglik gekontroleer word, wat beteken dat politieke opponente van transformasie geïdentifiseer en geneutraliseer moet word. In hierdie opsig word verklaar dat

[...] counter-revolution can be defined as a combination of aims and forms of action that are mainly unconstitutional and illegal to subvert transformation (ANC 1997: 7).

Daarom moet opponente van politieke transformasie, aldus hierdie denkvlyn, vervang word met diegene vanuit die kaders van die regerende politieke party, dit wil sê: “... a cadre policy ensuring that the ANC plays a leading role in all centres of power” in belang van die sukses van die “nasionale projek” van politieke transformasie (ANC 1997: 11).

Verder vorm regstellende aksie ’n baie belangrike instrument om politieke gesproke uitdrukking te gee aan die vertrekpunt van “representativeness” waarvolgens die demografiese profiel van die samelewing ook in terme van sosiale, ekonomiese en politieke instellings bepaal moet word (ANC [s a]: 5-11). Die uitgangspunt in die verband is “to South Africanise South Africa”. Ooreenkomstig hierdie vertrekpunt moet transformasie wetgewing rakende “employment equity”, “black economic empowerment”, “land restitution” en soms ongeskrewe spelreëls te make met sake soos sportkwotas promulgeer, ten einde uit-

18 Vgl Giliomee *et al* 2001: 168-71 en ANC 1997: 14-22. Vgl ook Welsh (2003: 5-7) se standpunt in hierdie verband dat “South Africa is staring down a slippery slope to a Zimbabwe-style one-party dominant state”.

drukking te gee aan die nuwe samelewing in terme van die visie van 'n "united, non-racial, non-sexist, and democratic South Africa".

Om saam te vat: die logika van die ideologie van politieke transformasie lê opgesluit in 'n reaksie teen die apartheidsverlede en die snelle en omvangryke herskikking van politieke kragte in die samelewing ooreenkomstig 'n bloudruk wat as uiters progressief beoordeel kan word. Hiervolgens moet uitdrukking gegee word aan 'n verenigde, nierassige en nediskriminerende samelewing waarin die politieke magshebbers leiding neem om politieke verandering ook op sosiale en ekonomiese terrein te laat inslag vind. Dit beteken dat kontrolemeganismes in plek geplaas moet word waarin die verteenwoordigende formule as bepalend gereken en toegepas moet word. Die ontplooiing van politieke transformasie in Suid-Afrika het tot dusver 'n tweeledigheid geopenbaar wat ten slotte die aandag fokus op die dinamika van politieke transformasie in Suid-Afrika.

5. Die dinamika van politieke transformasie in Suid-Afrika

Soos wat afgelei kan word, het die Suid-Afrikaanse politiek in die fenomeen politieke transformasie met 'n uiters komplekse en baie dinamiese proses (verskynsel) te make. Die konseptualisering van politieke transformasie en sy Suid-Afrikaanse toepassing sal egter onvolledig wees indien enkele breë perspektiewe ten opsigte van die dinamika van hierdie veranderingsmodus nie verder toegelig word nie.

In 'n makrosin is politieke transformasie 'n uitgebreide en omvattende strategiese politieke plan wat volgens 'n bepaalde patroon en/of planmatigheid voltrek moet word. Uitgaande van die metodologie ten opsigte van strategiese politieke beplanning, vorm die analise van die politieke situasie die vertrekpunt waarvandaan strategieë geformuleer en ontwikkel word ten opsigte van geïdentifiseerde areas waarna implementering en wat daarmee saamgaan, dan moet plaasvind (vgl Human 1998: 110-71).

Tot en met die eeuwendig was die politieke gewig van die transformasieproses gefokus op strategiese ontledings, maar veral op die ontwikkeling van strategieë. Aanvanklik was inisiatiewe beperk tot besluitneming binne veral die regerende party met die groter staat en

nieregeringsektore op die agtergrond. Op daardie stadium was die implementering van hierdie politieke ideologie 'n vergesig.¹⁹ Die konsolidasie van politieke mag in die regering het voorkeur gekry met politieke beheer van die staat 'n logiese gevolg waarvandaan ander terreine van die samelewing geoormerk was vir politieke transformasie (vgl ANC 1997: 3-5).²⁰ Politieke tendense wat in die aanvanklike fase van politieke transformasie prominent was, het ingesluit: die vestiging van die politieke hegemonie van die ANC; die vestiging van die ANC as die voertuig vir politieke transformasie; die daarstelling en vestiging van 'n nuwe stel politieke en ekonomiese waardes en waardestelsels as grondslag vir politieke transformasie; die formulering en daarstelling van nuwe politieke spelreëls; die delegitimering van opposisiepolitiek; 'n sterk politiek ideologiese oriëntasie; die mobilisasie van politieke steun op sterk ideologiese gronde en 'n relatief sterk staat gekenmerk deur patrone van politieke stabiliteit (vgl Duvenhage 2002a: 9).

In onlangse tye (veral na die 1999-verkiezing) het die politieke gewig van die transformasie-inisiatief toenemend verskuif in die rigting van aangeleenthede wat met implementering te make het.²¹ Hierdie klemverskuiwing werk mee tot groter politieke konflikte binne die hegemonie van die ANC-alliansie(s) en die volgende aspekte is ter sprake:

- herstrukturering in terme van nuwe waardes (voortvloeiend uit fase een);
- 'n meer pragmatiese politieke oriëntasie gegewe die eise verbonde aan die implementering van politieke transformasie;
- groter klempasing op die sosiale en ekonomiese bemagtiging van agtergeblewenes;

19 Om sigbare verandering op die korttermyn te bewerkstellig, is daar hoog opgegee oor kleiner projekte soos die bou van 1 miljoen huise, ens. Dit was egter gou duidelik dat die uitvoering van hierdie ingrypende plan van politieke verandering 'n langer termyn aangeleentheid is (ANC 1997: 3-6).

20 'n Vooraanstaande ANC-kenner, Tom Lodge (2003: 29) wys in hierdie opsig daarop dat "[d]eployments of ANC personnel were needed to 'counter the influence of the former ruling class' that still predominated in the civil service, in the economic sector, in the media".

21 Dit beteken nie noodwendig dat al die voorafgaande vraagstukke en tendense totaal van die politieke toneel verdwyn het nie.

Duvenhage/Politieke transformasie

- taktiese en operasionele politieke beplanning op veral die rol van plaaslike regerings;
- veranderingsbestuur en konflikbestuur as instrumente tot suksesvolle politieke transformasie;
- die reorganisasie van opposisiepolitiek; patrone van politieke geweld en onstabiliteit, veral ten opsigte van bepaalde sektore van die politiek.

Skematies kan die politieke dinamika van Fase 1 na Fase 2 soos volg voorgestel word:

1994-2003 - fase 1	2004-2009 - fase 2
Konsensus oor die relatief onaantasbare posisie van die ANC	Aanduidings van die politieke erosie van die hegemonie, die afplating van steunvlakke (apatie) en groter politieke verdeeldheid
Die daarstelling van nuwe politieke, ekonomiese en sosiale waardestelsels	Herstrukturering in terme van nuutgedefinieerde waardestelsels
Die formulering van politieke spelreëls	Die implementering van die nuwe spelreëls
Die delegitimering van opposisiepolitiek	Die herstrukturering van opposisiepolitiek
'n Sterk ideologiese oriëntasie	'n Meer pragmatiese (implementerings-oriëntasie (steunverliese kan egter 'n herideologisering tot gevolg hê) ²²)
Politieke beheer en bemagtiging	Sosiale en ekonomiese beheer en die gepaardgaande beheer en bemagtiging
Strategiese beplanning en inisiatiewe ("top → down")	Taktiese en operasionele beplanning ("bottom → up")
Beleidsbeplanning: sosiale en politieke ingenieurswese	Veranderingsbestuur Konflikbestuur
Politieke mobilisasie op ideologiese gronde	Politieke mobilisasie van sosiale magte veral ten opsigte van opposisiepolitiek
Sterk staat	Swakstaatverskynsel en patrone van politieke verval
Relatiewe politieke stabiliteit	Groter weerstand teen die status quo (beide radikaal en reaksionêr)

22 In die verkiesingsmanifes wat onlangs (8 Januarie 2004) bekendgestel is, is 'n herideologisering duidelik waarneembaar, aangesien die neoliberale idees soos verbind aan GEAR onderspeel word ter wille van 'n sosiaal-demokratiese oriëntasie geassosieer met HOP (Joubert & Liebenberg 2004: 1).

Aspekte van die politieke transformasieproses wat die dinamika hiervan vorentoe kan beïnvloed, sluit in: die politieke hegemonie van die ANC (konsolidasie of verbroekeling?); die herstrukturering van opposisiepolitiek; politieke en ekonomiese kapasiteite van veral laer owerheidsvlakke gemoeid met implementering; politieke konflik en patrone van geweld, en die NEPAD/Afrika-Unie-faktor.

Hierdie aspekte word kortliks toegelig met verwysing na die potensiële impak hiervan vir die suksesvolle deurvoering van politieke transformasie in Suid-Afrika.

5.1 Die politieke hegemonie van die ANC

Gemeet aan uiters suksesvolle verkiesingsveldtogte tydens 1994, 1999 en 2004, asook die plaaslike verkiesings, het die party op konstante grondslag 'n steunvlak van meer as 50%. Hierdie steunbasis is dan ook in die goedgeorganiseerde verkiesing van 2004 se uitslag bevestig. Hierdie uitslag is vooraf só voorspel. Die algemene kenmerke van dié verkiesingsuitslag is:

- Die ANC het 'n tweederdemeerderheid vir parlementêre setels behaal en het ook beheer van al nege die provinsies oorgeneem.
- Die meerderheid swart kiesers stem steeds vir die ANC, terwyl minderheidsgroepe, ongeveer 25% van die geregistreerde kiesers, vir die opposisiepartye stem.
- Die ANC se ondersteuningsbasis is nie net swart nie, maar ook werkloos en mense uit die agtergeblewe groepe.
- Die rassesensus, wat so prominent was in die 1994- en 1999-verkiesings, is steeds 'n uitstaande kenmerk van die 2004-verkiesing (die meerderheid swart kiesers het vir die ANC gestem, terwyl die meerderheid kleurling-, Indiër en wit kiesers vir die opposisiepartye gestem het).
- Die NNP-steun het só afgeneem dat die leierskap besluit het om die party te ontbind en hul gewig agter die ANC in te gooi.
- Al het die ANC 'n tweederdemeerderheid behaal, is dit so dat hul minder stemme as tydens die 1999-verkiesing getrek het.

Lodge (2003: 29) beskryf die ANC in hierdie verband as 'n party wat beskik oor

[...] a hegemonic or absolutist conception of politics in which the 'mission of the party is the highest value excluding state, nation, family or other social group' and in which formal government is merely an instrument of achievement.

Desnieteenstaande hierdie gunstige steunbasis is politieke verskillende gesetel in persoonlike twiste en ambisie, ernstige konflikte op provinsiale en plaaslike regeringsvlak (waarvan provinsies soos die Vrystaat, Oos-Kaap, Wes-Kaap en Gauteng kan getuig) sowel as konflikerende standpunte van alliansievennote (COSATU, SAKP, IVP en NNP) besig om die politieke hegemonie van die ANC ernstig te ondermyn. Hierdie konflikte word verder aangevuur deur sake soos faksionalisme, uitkringende korrupsie en aantygings in hierdie verband (Yengeni, Madikizela-Mandela, Zuma, ens), probleme rondom die vasstelling van partylyste en die ineenstorting van plaaslike regering in sekere dele van die land, asook swak dienslewering.²³ Dit het egter nie verhoed dat daar steeds 'n tweederdemeerderheid in die 2004-verkieping verkry is nie. Daar is dan ook geen sweempie van enige bedreiging van die hegemonie van die ANC en Mbeki se tweede inhuldigingstoespraak van 27 April te bespeur nie (Mbeki 2004: 1-5).

Wat egter nog meer bepalend gaan wees vir die uitkoms van politieke transformasie, is of die laer steunvlakke in sektore en die verbroekeling van die politieke hegemonie van die ANC, die huidige meer pragmatiese hantering van sake met 'n sterker ideologiese denkpatoon gaan vervang. Faktore soos steunverlies, konflik in eie geledere, polarisasie binne die samelewing en tussen gemeenskappe en 'n dreigende wegblysteun tydens die komende plaaslike regeringsverkiesing, moet na alle waarskynlikheid tot 'n meer ideologiese, in plaas van 'n sterker pragmatiese ingesteldheid (wat in hierdie fase veronderstel word), lei. In samehang hiermee kan verhoogde steunvlakke vir opposisiepartye en kieserapatie die verideologisering van die Suid-Afrikaanse politiek boonop verhaas met ramspoedige gevolge vir die "nasionale projek" van transformasie, aangesien 'n pragmatiese ingesteldheid en kapasiteitskepping juis nou van kernbelang is en bogenoemde op presies die teenoorgestelde dui.

23 Vgl Duvenhage 2003a: 9, Stadler 2003: 37-8, Welsh 2002: 5-7, Lodge 2003: 26-9 en Youens 2003: 18-21.

5.2 Die herstrukturering van opposisiepolitiek

Bewindsveranderinge na afloop van die val van 'n niepopulêre bewind (hoe ook al gedefinieër) met die doel om fundamentele verandering teweeg te bring gepaardgaande met groot ondersteuningsbasisse, dui op 'n moeilike scenario vir opposisiepolitiek. Suid-Afrika is geen uitsondering op hierdie reël nie. Schlemmer (2003: 19) som die huidige stand van opposisiepolitiek in Suid-Afrika voor die 2004-verkiesing soos volg op:

Opposition is at a low ebb in terms of popular support at present. More potential voters seem to have lost interest in party politics than the numbers supporting all parties combined.

Wat gevolg het op die Uhuru-verkiesing van 1994 en die heroïese oorwinning van die ANC het 'n periode van delegitimisering van opposisiepolitiek ingelei. Tans is opposisiepolitiek in 'n fase van reorganisasie met implikasies vir die ANC-hegemonie en die politieke projek van transformasie. Soos reeds vermeld, het die NNP na hul uiters teleurstellende vertoning in die 2004-verkiesing besluit om te ontbind en hul gewig agter die ANC in te gooi. Die ontbinding is reeds afgehandel en van die NNP-leiers is reeds in die ANC-strukture opgeneem.

Die verwagting was dat 'n groot reorganisasie van opposisiepolitiek voor die deur lê. Hiervan getuig die inlywing van die NNP in die ANC; die beoogde samewerking tussen die DA en die IVP; die totstandkoming van die Vryheidsfront plus (VF+), asook patrone van reaksionêre verset (geweld). 'n Interessante aspek wat na vore kom, is dat opposisieleiers soos Leon, Holomisa en Buthelezi tans gewilder is as hul onderskeie politieke partye, terwyl die teenoorgestelde waar is van die leierskap van die ANC-hegemonie (vgl Schlemmer 2003: 19). [Dit is veral die ongewildheid van President Mbeki wat hier uitgewys kan word!] Wat verder duidelik is, is dat opposisiepolitiek vorentoe direk of indirek die dinamika van politieke verandering en transformasie kan en gaan beïnvloed, veral ten opsigte van hoe die politieke hegemonie hulself gaan posisioneer met betrekking tot 'n gereorganiseerde opposisiepolitiek in 'n omgewing waar ANC-steun 'n plato bereik het en selfs in areas begin afplat. Die sukses van opposisiepolitiek en die impak hiervan op politieke transformasie gaan bepaal word deur onder meer: die daarstelling van beleidsalternatiewe wat skerp kontrasteer met ANC-

beleidsdokumente sodat dit kiesers met 'n sinvolle keuse laat; die vestiging van partystrukture en die organisering en mobilisasie van steun op die voetsoolvlak dwarsoor die Suid-Afrikaanse samelewing; groter samewerking tussen opposisiegroeperinge in 'n poging om steunbasisse te konsolideer; verkiesingstrategieë wat meer om die lyf het as slegs die bedryf van “paalpolitiek” en die skryf van briewe in die media; groter samewerking tussen die burgerlike samelewing en opposisiegroeperinge en die vermoë om politieke verandering sodanig te interpreteer en te verstaan dat die leierskap van partye in staat gestel word om proaktiewe besluite te kan neem (vgl Duvenhage 2003a: 9).

5.3 Politieke en ekonomiese kapasiteite

Die uitvoering van politieke transformasie, veral tydens die implementeringsfase, veronderstel dat daar tegelykertyd die noodsaaklike politieke beheer en geaardgaande kapasiteite bestaan, sowel as die ekonomiese infrastruktuur en vermoëns om aan die “politieke plan” uitvoering te gee. In dié verband wys Human (1998: 2) daarop dat “only a strong state can shape a new society as only a state with strong institutions can truly revolutionize society”. Die sukses van politieke transformasie gaan in die implementeringsfase veral bepaal word deur die vermoë om verandering op voetsoolvlak te bewerkstellig.

In transformasiepogings in beide Egipte (Nasser) en Tanzanië (Nyerere) was onsuksesvolle implementering as gevolg van gebrekkige politieke kapasiteite en/of ekonomiese nievolhoubaarheid instrumenteel tot die mislukking van die inisiatiewe (vgl Migdal 1988: 183-205; Jennings 2002: 519-30 vir die redes wat tot die mislukking van die “nasionale projekte” aanleiding gegee het). In die geval van Tanzanië was swak bestuursvermoëns van individue, administratiewe onvermoë en swak beleid en beleidsuitvoering bydraend tot die mislukking van Ujamaa-Sosialisme (Jennings 2002: 526). Polities plaas die eis vir suksesvolle transformasie in Suid-Afrika die onus op suksesvolle plaaslike regering. Plaaslike regering moet gestalte gee aan die bloudruk wat beleidsmatig en vanuit 'n beheeroogpunt op ander vlakke (veral nasionale vlak) bepaal is. In ooreenstemming met transformasiedoelwitte, moet die plaaslike regeringsvlak homself in ontwikkelingsterme herfokus tot “integrated development planning”. Hiervolgens moet die plaaslike regering die funksie vervul van

[the] rebuilding [of] local communities and environments as the basis for a democratic, integrated, prosperous and truly non-racial society (Youens 2003: 18).

Die skepping van gekonsolideerde munisipaliteite (die eerste stap tot die transformasie van die plaaslike owerheidsbedeling) het die getal munisipaliteite van 843 tot 284 laat verminder en word voorgedra as 'n "wall to wall patchwork of municipalities" (Youens 2003: 18-20). Die konsolidasie van munisipaliteite het onder meer gelei tot die vlug van kundigheid op hierdie vlak, asook 'n eskalerende skuldvas wat die vermoë tot dienslewering en 'n ontwikkelingsgeoriënteerdheid ernstig inhibeer. Die meeste van die ontwikkelingsbeplanning (waar dit wel gedoen is) word beskryf as idealisties ("wish lists") en onuitvoerbaar wat in eie reg bydra tot die eskalerende skuldvas. Tydens Desember 2002 het die skuldvas (uitstaande gelde vir die betaling van basiese dienste) op die owerheidsvlak reeds R24 miljard beloop. Grafies kan die toedrag van sake in die onderskeie provinsies soos volg voorgestel word:

Provinsie	Bedrag (miljard)
Oos-Kaap	R1.79
Vrystaat	R1.8
Gauteng	R12.18
KZN	R3.05
Limpopo	R0.33
Mpumalanga	R0.8
Noord-Kaap	R0.553
Noordwes	R0.923
Wes-Kaap	R2.33
Totaal	R23.7

Die ses metropole se bydrae tot die skuldvas is R15,6 miljard, oftewel 64%, terwyl dit blyk dat die skuldvas as persentasie van belasbare inkomste 'n stygende kurwe vertoon. Van die debiteure is 60% huiseienaars, 30% besighede, 6% die regering, en 4% ander (Youens 2003: 20). Die jongste vae aanduiding is dat die totale skuld nou reeds aan-

gegroeï het tot byna dubbel die bedrag en wel meer as R40 miljard (Leuvennink 2005: 2).

Indien aanvaar word dat plaaslike regering die sleutel is tot die suksesvolle volvoering van politieke transformasie, moet die gevaartekens deeglik in ag geneem word. Sou die tendens van politieke verval van plaaslike regerings voortduur (finansiële bankrotskappe; vlug van regerings- en ander kundigheid; ontoereikende dienslewering en politieke onstabieliteit) kan 'n scenario van mislukking soortgelyk aan die van Tanzanië en Egipte ons voorland wees.

6. Politieke konflik en patrone van geweld

Politieke verandering en patrone van politieke geweld is nie onbekende bedmaats nie. Verandering bedreig gevestigde belange (wat kan lei tot reaksionêre verset), maar skep ook verwagtinge wat, as dit nie volvoer word nie, tot radikale verset kan lei. Wanneer die eis van politieke transformasie die vermoë van die staat oorskadu, kan dit daartoe lei dat die samelewing die staat “transformeer” en nie andersom nie. Volgens Migdal (1988: 185) was dit juis die uitkoms van Nasser se “nasionale projek” in Egipte terwyl dieselfde van Ujamaa-Sosialisme in Tanzanië gesê kan word. Wanneer die politieke dinamika van transformasie hierdie punt bereik, ontstaan ernstige legitimiteitsprobleme vir die staat (lees veral regerende party) en in 'n poging om politieke beheer te behou, is ondemokratiese tendense telkens aan die orde van die dag. Dit was die patroon in Egipte tydens veral die sestigerjare wat Migdal (1988: 205) beskryf met die volgende woorde:

What started as one of the most idealistic political revolutions in the postwar period, ended in a rash of charges of torture, arbitrary arrest, and the like.

Tydens die sewentigerjare was 'n soortgelyke politieke dinamika prominent in Tanzanië en dit word deur Jennings (2002: 513) beskryf as

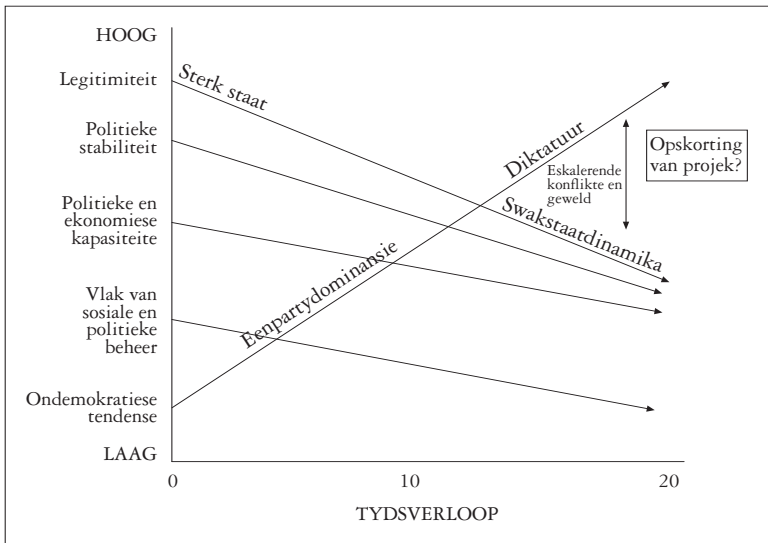
[t]he state apparatus of government and control [which] was extended throughout the country to every district and every village; independent voices of dissent, opposition or criticism were silenced; trade unions abolished; the Party became the soul source of authority.

In beide bogenoemde gevalle het die ongewenste politieke dinamika afkomstig van die transformasiepogings oor die langtermyn (ongeveer

20 jaar) tot die opskorting van die onderskeie nasionale projekte gelei. Die volgende diagram beklemtoon die dinamika van politieke verandering in terme van die Egiptiese en Tanzaniese gevallestudies soos gemeet aan bepaalde kriteria:

Suid-Afrika na 10 jaar

Tendensidentifisering en politieke dinamika geassosieer met pogings tot fundamentele samelewingsverandering (transformasiegerig) met spesifieke verwysings na Egipte en Tanzanië

Die Suid-Afrikaanse politieke transformasiedinamika ondervind tans 'n politieke gistingsproses wat in belangrike opsigte 'n voorspel kan wees tot 'n dinamika baie soortgelyk aan die van Egipte en Tanzanië. Op politieke vlak is faktore soos reaksionêre verset (regse verset) en ontevredenheid ten opsigte van stadige transformasie (radikale verset) aan die toeneem. Die aktiwiteit van die Boeremag en selfs Pagad kan as 'n voorbeeld van eersgenoemde (reaksionêre) verset beoordeel word terwyl die aktiwiteit van die Landless People Movement weer dui op 'n vorm van radikale verset. Voeg hierby eskalerende armoede, beperkte

tot swak dienslewering, eskalerende korrupsie, verdeeldheid binne die regerende party, die vlug van breinkrag, hoë vlakke van werkloosheid en beperkte vlakke van ekonomiese groei en investering. Bogenoemde dui waarskynlik op meer as net 'n voorspel tot 'n ongunstige scenario vir die afloop van politieke transformasie in Suid-Afrika. Die suksesvolle politieke bestuur van hierdie vraagstukke word kritiek noodsaaklik vir die suksesvolle volvoering van politieke transformasie in Suid-Afrika. Steunverlies vir die regerende party, 'n sterker politiek-ideologiese oriëntasie en eenpartydominansie in lyn met wat in Egipte en Tanzanië plaasgevind het, kan detransformasie as uitkoms hê (*à la* Zimbabwe) en nie die transformasie van die Suid-Afrikaanse samelewing soos vroeër gekonseptualiseer nie. Die verstaan van die transformasiedinamika en die politieke bestuur van die potensieël negatiewe faktore word besonder belangrik in die komende jare indien die gestelde politieke uitkomstes soos vroeër uitgespel, suksesvol bereik wil word.

Die Suider-Afrikaanse politieke omgewing dui verder toenemend op 'n samehang van faktore met aanduidings van 'n eiessoortige dinamika wat nie noodwendig bevorderlik is vir die doelstellings verbonde aan politieke transformasie nie. Aan hierdie aspek word ten slotte aandag gegee.

Die regionale dimensie. Beleidsdokumente van die ANC beklemtoon dat politieke transformasie en alles wat daarmee geassosieer word, nie net tot Suid-Afrika beperk is nie. Trouens, dit word gestel dat binne 'n regionale en internasionale konteks moet die strewe wees:

[...] to address the complex issue of all-round regional co-operation and development as one of the fundamental objectives of our revolution (ANC 1996: 15).

Hierin lê die wortels van die Afrika-renaissance-idee en die beslaggewing hiervan in NEPAD en die Afrika-Unie-inisiatief. In hierdie verband moet politieke transformasie en die “politieke rewolusie” wat dit veronderstel, op 'n Pan Afrikaanse vlak dien as 'n raamwerk vir “heropbou en ontwikkeling” soos ontleen aan die Suid-Afrikaanse “suksesverhaal”.

Die inhuldigingstoespraak van die president toon baie duidelik die gesindheid van dankbaarheid en daaruit voortspruitend die toewyding wat daar bestaan teenoor buurlande vir hul betrokkenheid en steun in die vryheidstryd (Mbeki 2004: 1-5).

'n Perspektief op Suider-Afrika, maar ook op Afrika in die algemeen, beskryf die (sub)kontinent egter as 'n "hopeless continent" waarin politieke onstabieliteit, ekonomiese agteruitgang en sosiale verval toonaangewend is.²⁴ Met 'n eskalerende armoedevraagstuk, werkloosheid, patrone van politieke onstabieliteit in sommige state, voedseltekorte en prominente politieke verval, kan vooruitsigte op die transformasie van die streek en/of kontinent allesbehalwe rooskleurig wees.

Suid-Afrika se betrokkenheid by Suider-Afrika en Afrika het ook reeds gewys op die problematiek ten opsigte van:

- Persepsies en beskuldigings dat Suid-Afrika 'n "big brother" staat is wat voorskriftelik reageer;
- Betrokkenheid by vredesinisiatiewe in die DRK en Groot Meregebied met soms negatiewe implikasies;
- Die vervlegting van die Suid-Afrikaanse ekonomie met 'n versleggende Suider-Afrikaanse ekonomie in die algemeen;
- Suid-Afrikaanse betrokkenheid by sake soos ekonomiese ontwikkeling, armoedeverligting, die vlugtelingvraagstuk en heropbou en ontwikkeling in die algemeen;
- Suid-Afrika as politieke hegemonie wat internasionaal verantwoordelik gehou word vir die hantering van politieke krisisse en konflikte, waaronder die situasie in Zimbabwe uitgesonder sou kon word.

Die appèl van die regionale en kontinentale eise op bestaande kapasiteite is uiters problematies vir die volvoering van politieke transformasie in Suid-Afrika. Verdere druk op politieke en ekonomiese kapasiteite wat reeds tekort skiet (soos aangetoon), kan Suid-Afrika laat eindig in 'n politieke en ekonomiese moeras waarin politieke verval eerder as politieke transformasie die tendens is.

6. Samevattende perspektief

Politieke verandering is 'n komplekse politieke verskynsel wat in terme van sy eiensortige patroonmatigheid onderskei kan word in terme van kriteria soos eie aard, snelheid, wyse, rigting en omvang van die proses/

24 Vgl Ramsamy 2000: 19-23, Abbas & Eldam 2000: 23-5 en Omondi 2000: 29-36 vir besonderhede oor die aard van die politieke en ekonomiese problematiek op die (sub)kontinent.

verskynsel, sowel as die implikasies daarvan vir die staat. Politieke transformasie is 'n spesifieke patroon van politieke verandering wat onderskeibaar is van byvoorbeeld rewolusie, ewolusie, transisie en ontwikkeling. Politieke transformasie het essensieël te make met die bewerkstelliging van rewolusionêre uitkomstes op 'n nie-rewolusionêre wyse. Politieke geweld, die politieke werkswyse geassosieer met rewolusie, word vervang met sentralistiese beplanning en die voltrekking daarvan in terme van strategiese bestuursmodusse met besondere beklemtoning van veranderingsbestuur en konflikbestuur as noodsaaklike werkswyses in belang van fundamentele politieke verandering.

Politieke transformasie word verder onderskei van ander veranderingsmodusse deur 'n eiesoortige mengsel van reaktiewe en progressiewe verandering, die beklemtoning van die sentralisasie van politieke mag, die fundamentele en snelle aard van verandering in die samelewing en niegewelddadige werkswyses as kernbestanddele van hierdie politieke resep. Pogings tot politieke transformasie is volop soos blyk uit die ervarings van die ou Sowjetunie onder Stalin, Turkye onder die leiding van Mustafa Kemal, Egipte met Nasser aan die spits en Ujamaa-Sosialisme in Tanzanië. Die besondere eise wat die veranderingsmodus stel, dra daartoe by dat die suksesrekord daarvan uiters beperk is soos wat die gevallestudies in onder meer Egipte en Tanzanië by uitstek demonstreer.

Sedert 1994 beleef die Suid-Afrikaanse politiek fundamentele verandering wat deur die regering en ander rolspelers as "politieke transformasie" gestel en bedryf word. Die transformasiemodus in Suid-Afrika is die uitvloeisel van 'n kompromie tussen die rewolusionêre strategie van die ANC en die ewolusionêre perspektief van die vorige regering en ander belanghebbendes. Hierdie "nasionale projek" se hoofuitkomstes streef na 'n verenigde, nierassige, nieseksistiese en demokratiese Suid-Afrika. Die Suid-Afrikaanse toepassing van die veranderingsproses is beliggaam in 'n reaksie op die apartheids- en koloniale verlede van die staat, die projektering van progressiewe ideale soos genoem, die daarstelling van beleidsdokumente om die proses te rig en die implementering daarvan op letterlik alle vlakke van die samelewing.

Die voltrekking van die "nasionale projek" het begin met die daarstelling van die politieke hegemonie van die ANC; die vestiging van die ANC as die voertuig vir politieke transformasie; die konsolidasie van politieke beheer oor die hulpbronne van die staat vir doel-

eindes van politieke transformasie; beleidsformulering en implementering, asook die operasionalisering daarvan op letterlik alle terreine van die burgerlike samelewing.

Hierdie uiters komplekse en dinamiese politieke proses beweeg tans in 'n fase wat onder meer gekenmerk word aan die erosie van politieke steun en groter verdeeldheid binne die ANC-hegemonie; die herstrukturering van opposisiepolitiek; die burgerlike samelewing wat toenemend die primêre teiken van transformasie-inisiatiewe word; groter klemplasing op veranderings- en konflikbestuur as werksmetodieke; asook groter weerstand teen die status quo met inbegrip van patrone van politieke verval.

Dit blyk dat die dinamika van politieke transformasie in Suid-Afrika toenemend vorentoe bepaal gaan word deur die stand van sake binne die politieke hegemonie van die ANC; die politieke strategieë van opposisiepartye; die aanwesigheid (of afwesigheid) van politieke en ekonomiese kapasiteite, veral op plaaslike bestuursvlak; die mate van polarisasie in die samelewing; konflik en geweld in die samelewing, asook die dinamika van die Suider-Afrikaanse politieke toneel (regionalisme). Die regering en ANC moet tot die besef kom dat oordadige en aangeblaasde verwagtinge, sowel as die deurlopende bewusmaking van ondersteuners in terme van die historiese onregte van die verlede juis die ongewenste scenario in die hand help werk.

Tendense in hierdie verband werp tans donker skaduwees oor die suksesvolle volvoering van die “nasionale projek” van politieke transformasie met 'n scenario op die horison wat in sekere opsigte ooreenstem met die gedokumenteerde ervarings van state soos Egipte en Tanzanië. 'n Deeglike bestekopname van die huidige stand van sake, proaktiewe optredes, beleidsaanpassings en -koördinerings, maar veral kapasiteitskepping, lyk in hierdie stadium uiters noodsaaklik te wees vir die suksesvolle volvoering van politieke transformasie in Suid-Afrika. Hopelik kan Suid-Afrika — anders as die Hegeliaanse opvatting dat die les uit die geskiedenis is dat niemand daaruit leer nie — die politieke ervarings van ander state soos Egipte en Tanzanië in dié verband, ter harte neem en dienoreenkomstig beplan.

Bibliografie

ABBAS A & G ELDEN

2000. Economic policies and governance in Southern Africa. *Southern African Economist* 5(1): 23-5.

AFRICAN NATIONAL CONGRESS (ANC)

[s a]. Affirmative action and the new constitution.

<<http://www.anc.org.za/ancdocs/policy/affirm.html>>

1996. The state and social transformation.

<<http://www.anc.org.za/ancdocs/policy/s&st.html>>

1997. Draft strategy and tactics of the African National Congress.

<<http://www.anc.org.za/ancdocs/discussion/strat97.html>>

2002. Transforming state and governance.

<<http://www.anc.org.za/ancdocs/pubs/umrabulo/umrabulo16/transformation.html>>

2002a. Economic transformation.

<<http://www.anc.org.za/ancdocs/pubs/umrabulo/umrabulo16/economy.html>>

2004. Towards ten years of freedom — Progress in the first decade — Challenges of the second decade.

<<http://www.anc.org.za/elections/2004/briefings/review.html>>

ANSTEY M

1991. *Negotiating conflict*. Cape Town: Juta.

BALAAM D & M VESETH

2001. *Introduction to international political economy*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

BARADAT L P

1997. *Political ideologies: their origin and impact*. London: Prentice Hall International.

DESCH M G

1996. War and strong states, peace and weak states. *International Organization* 50(2): 237-68.

DUVENHAGE A

2002a. Nuwe fase in SA politiek 'bepalend'. *Volksblad* 26 November: 9.

2002b. Verset dui op groter politieke problematiek. *Volksblad* 20 Desember: 7.

2003a. The political environment — a strategic perspective towards the 2004 election and beyond. Presentation made before the Institute for Leadership and Development. KwaZuluNatal: Durban.

2003b. ANC steeds deur meerderheid gesteun. *Volksblad* 5 September: 9.

ESTERHUYSE W P

1982. *Die pad van hervorming: beskouings oor die noodsaaklikheid van strukturele hervorming in Suid-Afrika*. Kaapstad: Tafelberg.

Acta Academica 2005: 37(3)

GELDENHUYS D

1999. Staatsverval. *Politeia* 18(2): 37-56.

GILIOME H, G MYBURGH &
L SCHLEMMER

2001. Dominant party rule, opposition parties and minorities in South Africa. *Democratization* 8(1): 161-82, ed R Southall. London: Frank Cass.

GROWTH, EMPLOYMENT AND
REDISTRIBUTION (GEAR)

1996. Growth, employment and redistribution: a macro-economic strategy.
<<http://www.polity.org.za/html/govdocs/policy/growth.html>>

HIMES J S

1980. *Conflict and conflict management*. Athens, GA: University of Georgia Press.

HIRSCHMAN A O

1963. *Journeys toward progress: studies of economic policy-making in Latin America*. New York: Twentieth Century Fund.

HUMAN P

1998. *Yenza: a blueprint for transformation*. Cape Town: Oxford University Press.

HUNTINGTON S P

1968. *Political order in changing societies*. London: Yale University Press.

1981. Reform and stability in a modernizing multi-ethnic society. *Politikon* 8(2): 8-26.

1991. *The third wave: democratization in the late 20th century*. London: University of Oklahoma Press.

JACKSON R H & C G ROSBERG

1982. Why Africa's weak states persist: the empirical and juridical in statehood. *World Politics* 35(1): 1-24.

JENNINGS M

2002. Almost an Oxfam in itself: Oxfam, Ujamaa and development in Tanzania. *African Affairs* 101: 509-30.

JORDAAN W

2004. Tweederdemeerderheid wink vir ANC — peiling. *Volksblad* 16 Januarie: 2.

JOUBERT J & D LIEBENBERG

2004. ANC-verkiesingsmanifes 'wollerig'. *Volksblad* 12 Januarie: 1.

KAPLAN R D

1994. The coming anarchy. *Atlantic Monthly* 279(2): 21-34.

1999. *The coming anarchy: shattering the dreams of the post cold war*. New York: Vintage Books.

KARL T L

1990. Dilemmas of democratization in Latin America. *Comparative Politics* 23(1): 1-21.

KRIESBERG L

1973. *The sociology of social conflicts*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

LAQUEUR W

1968. Revolution. *Encyclopedia of the Social Sciences* 13: 501-7.

LEUVENNINK J

2005. Diensteskuld dalk oor R40 miljard. *Volksblad* 20 Julie: 2.

LODGE T

2003. ANC factionalism: curse or blessing? *Focus* 1st Quarter (29): 26-9

MARKINOR

2003a. SABC/Markinor opinion.
2003b. If there were an election tomorrow... SABC: Johannesburg.

MBEKI T

2004. Address by the President of South Africa on the occasion of his inauguration and the 10th anniversary of freedom. Pretoria: The Presidency: 27 April 2004.

MEYER G, H W VAN DER MERWE & W KAWA

1986. *Conflict accommodation: towards conceptual clarification*. Cape Town: Centre for Intergroup Studies.

MIGDAL J S

1988. *Strong societies and weak states: state-society relations and state capabilities in the Third World*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

OMONDI H

2000. Economic growth forecast questioned. *Southern African Economist* 5(6): 29-36.

PALMER M

1989. *Dilemmas of political development: an introduction to the politics of the developing areas*. Ithaca, IL: Peacock.

PETTEE G S

1971. *The process of revolution*. New York: Howard Fertig.

PRZERWORSKI A

1988. Some problems in the study of the transition to democracy. Schmitter *et al* (eds) 1988: 47-63.

RAMSAMMY P

2000. SADC: what kind of future. *Southern African Economist*. July 19.

RDP WHITE PAPER

1994. Discussion document.
<<http://www.anc.org.za/ancdocs/policy/white.html>>

SCHMITTER P G & G O'DONNELL

1988. *Transitions from authoritarian rule: tentative conclusions about uncertain democracies*. London: Johns Hopkins University Press.

SCHMITTER P G, G O'DONNELL & L WHITEHEAD (eds)

1988. *Transitions from authoritarian rule: comparative perspectives*. London: Johns Hopkins University Press.

STADLER A

2003. Shadow of one party state falls across SA. *Focus* 30: 37-8.

VAN DER WALT G

2001. Political conflict and instability in society. Van Niekerk *et al* (eds) 2001: 139-60.

Acta Academica 2005: 37(3)

VAN NIEKERK D, G VAN DER WALT
& A JONKER (eds)

2001. *Governance, politics and policy in South Africa*. Cape Town: Oxford University Press.

VAN VUUREN D J & D J KRIEK
(reds)

1982. *Politieke alternatiewe vir Suid-Afrika*. Pretoria: RGN.

VAN WYK D

1982. Die Westminsterstelsel. Van Vuuren & Kriek (reds) 1982: 260-74).

WELSH D

2003. The quality of our democracy. *Focus* 29: 5-7.

YOUENS B

2003. Local government as the focal point of delivery. *Focus* 30: 18-21.

ZARTMAN I W

1995. Introduction: posing the problem of state collapse. Zartman (ed) 1995: 1-14.

ZARTMAN I W (ed)

1995. *Collapsed states: the disintegration and restoration of legitimate authority*. Boulder, CO: Reiner.